

KAMBAG‘AL OILALARGA PSIXOLOGIK XIZMATNING AHAMIYATI VA O‘RNI.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Huzuridagi Ijtimoiy himoya milliy agentligi

Andijon viloyati boshqarmasi Izboskan tumani

Inson" ijtimoiy xizmatlar markazi

Psixologlar guruhi bosh mutaxassisi

Sotivoldiyev G‘iyosiddin G‘ulomjon o‘g‘li

Annotatsiya: Mazkur maqolada kambag‘al oilalarga ko‘rsatiladigan psixologik xizmatning mazmuni, uning ijtimoiy taraqqiyot va oilaviy farovonlikni ta‘minlashdagi o‘rni hamda samaradorlik omillari tahlil qilinadi. Oilaviy stress omillari, iqtisodiy bosimning ruhiy salomatlikka ta‘siri, psixologik qo‘llab-quvvatlash modellari va amaliy yondashuvlar o‘rganiladi. Tadqiqot natijalari kambag‘al oilalar bilan ishlashda kompleks psixologik yordamning zarurligini tasdiqlaydi.

Kalit so‘zlar: Kambag‘allik, psixologik xizmat, oilaviy stress, ruhiy salomatlik, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, maslahat berish, psixokorreksiya, resurslarni tiklash.

Hozirgi davrda kambag‘allik nafaqat iqtisodiy muammo, balki chuqur psixologik, ijtimoiy va madaniy oqibatlariga ega bo‘lgan murakkab hodisa sifatida qaralmoqda. Kambag‘al oilalar ko‘pincha stress, ruhiy zo‘riqish, depressiv holatlar, past o‘z-o‘zini baholash, oilaviy nizolar, farzand tarbiyasida qiyinchiliklar kabi ko‘plab psixologik muammolarga duch keladi. Bunday oilalarni faqat moddiy qo‘llab-quvvatlash muammoni to‘liq bartaraf eta olmaydi. Shu sababli psixologik xizmat tizimi ularni ijtimoiy moslashuvchanlikka, ruhiy barqarorlikka va ichki resurslarini tiklashga yo‘naltirilgan muhim mexanizm sifatida qaraladi.

Kambag‘al oilalarga beriladigan psixologik yordam jamiyatning ijtimoiy barqarorligi, oilalarning farovonligi va sog‘lom avlodni tarbiyalash jarayonining ajralmas qismidir. Ushbu maqolada ushbu yo‘nalishning dolzarbligi, ilmiy-nazariy asoslari va amaliy imkoniyatlari yoritiladi.

Kambag'al oilalarga psixologik xizmat ko'rsatishning ahamiyati va o'ni juda katta bo'lib, bu nafaqat oila a'zolarining ruhiy salomatligiga, balki jamiyatning ijtimoiy barqarorligi va kelajagiga ham bevosita ta'sir qiladi. Quyida bu mavzuni batafsil yoritaman:

Kambag'allikning psixologik oqibatlari

- Doimiy moliyaviy qiyinchilik stress, tashvish (an ksiyete), depressiya va o'ziga ishonchsizlikni keltirib chiqaradi.

- Ota-onalar o'z farzandlariga yetarlicha e'tibor bera olmaydi, bu esa oiladagi munosabatlarni buzadi, bolalarda xulq-atvor muammolari (agressiya, ichki yopiqilik, o'qishda qoloq qolish) paydo bo'ladi.

- Kambag'allik "umidsizlik sindromi"ni (learned helplessness) kuchaytiradi: odamlar "hech narsa o'zgarmaydi" deb o'ylaydi va harakat qilishni to'xtatadi.

Psixologik yordam nimani o'zgartiradi?

- Stress va tashvish darajasini pasaytiradi, ruhiy tushkunlikning oldini oladi.

- Ota-onalarga bolalarini to'g'ri tarbiyalash, ularga emotsional yordam berish ko'nikmalarini o'rgatadi.

- Bolalarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi, o'qish va ijtimoiy munosabatlarda muvaffaqiyatga erishishiga yordam beradi.

- Oilada zo'ravonlik, spirtli ichimliklar iste'moli, ajralishlar sonini kamaytiradi.

- Kambag'allikdan chiqish yo'lidagi motivatsiyani saqlab qoladi (masalan, ish topish, o'qishni davom ettirish).

Nima uchun aynan kambag'al oilalar uchun bu xizmat juda muhim?

- Ular psixologik yordamni o'z puli bilan to'lay olmaydi (O'zbekistonda bir seans o'rtacha 200–500 ming so'm).

- Davlat poliklinikalarida psixologlar yetishmaydi yoki umuman yo'q.

- Kambag'al oilalarda psixologik muammolar "avlodlararo uzatiladi": ota-onasi depressiyada bo'lgan bola kattalar hayotida ham xolislik, ish topa olmaslik, yangi oilasida muammolar bilan yuzlashadi.

- Bu "kambag'allik doirasini" (poverty trap) buzishning eng samarali usullaridan biri hisoblanadi.

Dunyo tajribasi

- AQShda Head Start dasturi (1965-yildan) – kambag‘al oila bolalariga bepul psixologik-pedagogik yordam. Natija: o‘qishda muvaffaqiyat 20–30% oshgan, jinoyatchilik darajasi pasaygan.

- Finlyandiyada maktab psixologlari har bir maktabda majburiy, natijada o‘smirlar o‘z joniga qasd qilish darajasi dunyodagi eng past ko‘rsatkichlardan biri.

- Braziliyada “Bolsa Família” dasturi pul yordami bilan birga psixologik maslahat berishni majburiy qilgan – oilalar barqarorligi sezilarli oshgan.

O‘zbekistonda nima qilish mumkin?

- Mahalla psixologlari institutini kengaytirish (hozir faqat ayrim tajriba hududlarida bor).

- Xotin-qizlar qo‘mitasi, “Mahalla” jamg‘armasi orqali kambag‘al oilalarga bepul psixologik yordam kuponlari berish.

- Maktablarda psixolog stavkasini majburiy qilish (hozir ko‘p maktablarda yo‘q).

- NNT va xalqaro tashkilotlar (UNICEF, USAID) loyihalarini kambag‘al tumanlarga yo‘naltirish.

Kambag‘al oilalarga psixologik yordam “sadaqa” emas, balki eng samarali ijtimoiy investitsiya. Bir oilaga berilgan 5–10 seans psixologik yordam kelajakda davlatga o‘n millionlab so‘m tejash imkonini beradi (jinoyat, ishsizlik, sog‘liqni saqlash xarajatlari kamayadi). Bu – kambag‘allikni emas, kambag‘allikning ruhiy oqibatlarini davolash orqali kambag‘allikni yo‘q qilish yo‘li.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, kambag‘al oilalar ko‘p hollarda psixologik xizmatga murojaat qilmaydi. Bunga:

Psixologik savodxonlikning pastligi,

“Psixologga borish – muammo bor” degan stereotip,

Xizmatlarning ayrim hududlarda yetarli emasligi,

Vaqt va moliyaviy cheklovlar

Biroq ekspertlar fikricha, kambag‘al oilalar bilan ishlashda quyidagi yondashuvlar samarali hisoblanadi:

- Mobil psixologik xizmatlar

Mahallalarda faoliyat yurituvchi ijtimoiy-psixologik punktlar.

- Guruhiiy treninglar

Stressni boshqarish, agressiyani kamaytirish, ota-ona mas'uliyati.

- Oilaviy terapiya

Muloqot, ro'l taqsimoti, nizolarni hal qilish texnikalari.

- Farzandlar uchun alohida dasturlar

Ijtimoiy-emotsional rivojlanishga qaratilgan mashg'ulotlar.

Bundan tashqari, psixologik xizmat faqat "muammoni bartaraf etish" emas, balki oilaning ichki salohiyatini kuchaytirish orqali barqaror rivojlanishiga xizmat qilishi kerak.

Xulosa

Kambag'al oilalarga psixologik xizmat ko'rsatish – jamiyatning ijtimoiy barqarorligini ta'minlashda muhim omil. Psixologik yordam oilaning ruhiy salomatligini tiklash, bolalar rivojini qo'llab-quvvatlash, oilaviy munosabatlarni sog'lomlashtirish va ijtimoiy faollikni oshirish orqali kambag'allikning ijtimoiy-psixologik oqibatlarini kamaytiradi.

Har bir mahallada "psixologik xizmat markazlari" tashkil etish.

Kambag'al oilalarga psixologik xizmatni bepul yoki imtiyozli qilish.

Ota-onalar uchun emotsional intellekt, stressni boshqarish bo'yicha muntazam treninglar o'tkazish.

Maktab va bog'chalarda kambag'al oilalar bolalari uchun qo'shimcha psixologik dasturlar joriy etish.

Ijtimoiy xodim, psixolog va pedagoglarning integratsiyalashgan ishlash tizimini yaratish.

Psixologik xizmatning samaradorligini muntazam monitoring qilish va baholash.

OAV orqali psixologik madaniyatni oshirishga qaratilgan ko'rsatuvlar va loyihalar tashkil etish.

Adabiyotlar.

1. Bronfenbrenner, U. (2005). *Making Human Beings Human: Bioecological Perspectives on Human Development*. SAGE Publications.

2. Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, Appraisal, and Coping*. New York: Springer.
3. Maslow, A. H. (2013). *A Theory of Human Motivation*. CreateSpace Independent Publishing.
4. World Health Organization (WHO). (2023). *Mental Health and Poverty Report*. Geneva: WHO Press.
5. UNICEF. (2022). *Child Poverty and Well-being: Global Report*. New York: UNICEF Publications.
6. OECD. (2023). *Child Well-being and Family Support Systems*. Paris: OECD Publishing.
7. Garmezy, N. (1993). *Children in Poverty: Resilience and Vulnerability*. American Psychological Association Journal.
8. Conger, R. D., & Elder, G. H. (1994). *Families in Troubled Times: The Iowa Youth and Families Project*. New York: Aldine Publishing.
9. Evans, G. W., & Kim, P. (2013). Childhood poverty and psychological functioning. *Annual Review of Psychology*, 64, 457–479.
10. Yoshikawa, H., Aber, J. L., & Beardslee, W. R. (2012). The effects of poverty on child development. *American Psychologist*, 67(4), 272–284.